

КАРЛОС МАРИГЕЛА – МЕЖДУ ПОЕЗИЯТА И ПАРТИЗАНСТВОТО

Кремена Диаш

Политик, партизанин и поет, Карлос Маригела понася репресиите на два авторитарни режима – на Новата република на Жетулио Варгас между 1937-1945 г. и на военната диктатура от 1964 г. За краткия си живот, той става свидетел на редица исторически събития, оставили трайна следа, както в световната история, така и в неговата лична. Първата и Втората световна война, Студената война, Китайската революция, Кубинската революция променят завинаги света. Още от най-ранна възраст Маригела демонстрира социалната си ангажираност, като се противопоставя на установения авторитарен режим на Варгас. На 20 годишна възраст влиза за първи път в затвора. Той е един от основателите на въоръжената съпротива време на военната диктатура в Бразилия. Животът и революционната му дейност са изследвани от множество историци, споменават се в мемоарите на негови съвременници, срещат се в съвременни романи, като *Дни на вино и олово*¹, на писателя от Минас Жерайс Аншиета Роша.

Заедно с партизанската дейност, Маригела развива и поетическа, която показва завидна съгласуваност и ангажираност, потвърждавайки максимата, че всеки вид диктатура може да бъде преборен с два инструмента: оръжие и перо. За да разберем до колко двете дейности се развиват паралелно и едновременно, е достатъчно да споменем, че по-голямата част от стиховете на Маригела са

¹ Rocha, A. *Dias de vinho e de chumbo*, Rio de Janeiro, 2013.

публикувани приживе, докато той е в нелегалност. Публикувани са в два тома: *Изпит в стихове (и други стихове)*² от 1959 г. и *Лилиите вече не цъфтят по нашите полета*³ от 1966 г. Двата тома са обединени от издателство *Editora Brasiliense* през 1994 г., под заглавието *Рондо на свободата: стихове*⁴. *Неговата социална ангажираност се изразява не само във въоръжена съпротива, в която е един от основните лидери, но и като пише и теоретични произведения, като Наръчник на градския партизанин*⁵ и книгата *Защо се съпротивлявах на затвора*⁶. Изразява се и в поетически творби, чиято цел е да алармират читателя за социалната, икономическа и културна експлоатация, на която е жертва бразилското общество. След като достига такава степен на философска и политическа зрялост, напълно нормално е Маригела да предизвика подобни убеждения и у своите съмишленици. Той се превръща в най-уважаваната фигура сред партизаните и най-мразената сред военните, които го обявяват за „враг номер едно“ през 1968 г.

Карлос Маригела се ражда в Салвадор, щата Баия на 5 декември 1911 г., в семейството на италиански емигрант и потомка на африкански роби. Семейството се установява в беден регион, близо до административния център на Салвадор. Има скромно детство, но не може да се каже, че е израснал в бедност, тъй като баща му е механик, занимаващ се с поправка на различни машини, включително и кораби⁷. Получава средното си образование в единственото държавно училище в региона по онова време. Въпреки че е държавно, училището събира различни такси от учениците, които не са по силите на всички. Поради това, в началото на XX в., 80% от населението в Баия е неграмотно, както и в цяла Бразилия. В гимназията, Маригела става известен сред учениците, след като отговаря на тест по физика в стихове.

„Учителю, сериозно, позволи ми,

на теста да отвърна в рими.

² *Uma prova em versos (e outros versos).*

³ *Os lírios já não crescem em nossos campos.*

⁴ *Rondó da liberdade: poemas.*

⁵ *Manual do guerrilheiro urbano.*

⁶ *Por que resisti à prisão.*

⁷ **Magalhães, M.,** *Marighella, o guerrilheiro que incendiou o mundo*, São Paulo, 2012, p. 36.

Огледалото е повърхността, която
полирана препраща светлината.

[...]

Зад огледалото, тогава се оформя
образ, симетричен по норма.

Симетричен, прав и виртуален,
и по големина идеален.

За по-подробно и точно обяснение,
вижте фигурата в приложение.⁸

През 1932 г. започва да учи Строително инженерство в Политехническото училище на Баия, едно от малкото държавни висши училища. Една година покъсно влиза за първи път в затвора за два дни, след като участва заедно с около 500 студента в окупацията на Медицинския Факултет като протест срещу режима на Жетулио Варгас. Залавянето и затварянето на студентите е по заповед на управника на Баия, Жураси Магалайш. Докато е в затвора, Маригела пише и рецитира на висок глас стихотворението *Гласовете на академичната младеж*⁹, с което осмива Магалайш. В него младият студент се изправя срещу лицето на диктатурата и малодушието на управника. Стихотворението е пародия на творбата на Кастро Алвеш *Гласове на Африка*¹⁰, който е един от любимите поети на Маригела:

„Жураси, къде си, че не отговаряш?!

В кой малък ъгъл се скатаваш,
когато някой ти се подиграва?

⁸ Превод на стихотворението и на всички използвани в статията са направени от автора (за което моля за снизходителност). Пълният текст на стихотворението: <https://www.marxists.org/portugues/marighella/1929/08/23.htm> - 14.06.2021.

⁹ *Vozes da mocidade acadêmica.*

¹⁰ *Vozes da África.*

Преди две нощи ти изпратих моя зов,
и от тогава броди без покров...
Къде си, Жураси?“¹¹

Две години по-късно е отстранен от курса по Строително инженерство, като е обвинен, че е откраднал документи от Политехническото училище и че се е разбунтувал срещу разследването, което се води срещу него. Същата година влиза в Бразилската комунистическа партия, на която е член повече от три десетилетия. Между 1935 и 1945 г. той е в затвора почти през цялото време¹². Неговата поезия със силен социален апел узрява по време на престоя му в затвора и започва да засяга и други теми като самбата, капоейрата и красивите пейзажи на острова Фернандо де Нороня, където е затворен за две години.

„Остров без реки, с горчиви води,
изтръгнати от земните недра,
от дълбоки кладенци и прочути извори
- Изворът Мулунгу и Изворът на свещеника.“

Въпреки че се възхищава на природната красота на острова, Маригела завършва поемата, като призовава безбройните затворници, „пожертвани“ там в продължение на десетилетия, демонстрирайки поетични умения, които съчетават лиризмът със социална и политическа загриженост.

„Истории за бягства,
бегълци, погълнати от свирепи акули...

И полуголи затворници,
под лъчите на пламтящото слънце,
работят за прехраната,
превити под тежестта на товара.“¹³

¹¹ Оригиналният текст може да бъде прочетен на: <<https://www.marxists.org/portugues/marighella/1932/08/22.htm>> 14.06.2021.

¹² Magalhães, M. Op. cit. p. 117.

¹³ Текстът на стихотворението *Фернандо де Нороня* може да бъде прочетен на: <<https://vermelho.org.br/prosa-poesia-arte/carlos-marighella-fernando-de-noronha/>> 14.06.2021.

Позовавайки се на затворническата рутина и съпротивата на затворниците, вместо да се съсредоточи върху личната си драма, показва до каква степен Маригела е хармонизиран с „груповата памет“ и колективната история.

Поетическото призвание на Маригела и комунистическите му убеждения претърпяват значително развитие по време на престоя му в затвора. За това свидетелстват сонетът „Луис Карлос Престес“ и стихотворението „На Престес“¹⁴, посветени на великия революционер от началото на ХХ в.

„Защото притежаваш твърдостта и блясъка на диамант,
хората пазят твоето име гравирано
дълбоко в техните сърца.

Фашизмът опита да те разбие на парченца
и се осмели да те затвори в желязна кутия,
мислейки, може би, че ще засенчи блясъка ти.

[...]

Тези, които останаха засенчени, са твоите тъмничари.
А твоят самотен затвор стана ковчежето,
което пази най-скъпоценния от всички камъни.“¹⁵

През ноември 1945 г. е избран за депутат от Бразилската комунистическа партия, въпреки краткия период на легитимност на партията. Но изтезанията и мъченията, които претърпява в затвора, му оставят дълбока травма. До такава степен, че обещава на себе си никога повече да не се върне в затвора. Поради това, винаги носи в джоба си капсула цианид, предпочитайки самоубийството пред това да попадне в ръцете на военните.

През 1964 г., в кино в Рио де Жанейро, обграден от няколко полицейски агента, верен на своите принципи, Маригела не се предава и бива прострелян. Куршумът влиза в гърдите, излиза през подмишницата и се забива в лявата ръка. Без доказателства срещу неговата „поддривна“ дейност той е освободен три месеца по-късно, на 31 юли 1964 г. От този момент нататък Маригела минава изцяло в

¹⁴ *A Prestes* < <https://www.marxists.org/portugues/marighella/1945/01/03.htm> > - 14.06.2021.

¹⁵ *Luís Carlos Prestes* < <https://www.marxists.org/portugues/marighella/1944/mes/prestes.htm> > - 14.06.2021.

нелегалност. Силно убеден в идеята за въоръжена съпротива и поради различия в политическите и идеологическите си убеждения, той скъсва с Бразилската комунистическа партия през декември 1966 г. и на следващата година заминава за Куба, за да участва във военни обучения и в конгреса на Латиноамериканската организация за солидарност (OLAS), през август 1967 г. По това време Бразилската комунистическа партия поддържа идеята за „буржоазна революция“. Те смятат, че страната трябва първо да се индустриализира и да се формира ясно класово разделение между работниците и буржоазията, за да може революцията наистина да се случи. За Маригела това е изгубено време и съпротивата трябва да предприеме незабавни действия, преди военната диктатура да е трайно установена.

Преди заминаването си за Куба, още през 1966 г., Маригела публикува две творби: книгата *Защо се съпротивлявах на затвора*, за залавянето му в киното и сборника със стихове *Лилиите вече не цъфтят по нашите полета*, който е препратката към романа на Ерико Верисимо, *Погледнете лилиите от полето*¹⁶ от 1938 г. *От разстояние и при непрестанен контакт със съмишлениците си в Бразилия, Маригела основава Националното освободително движение*¹⁷, съставено предимно от дисиденти на Бразилската комунистическа партия. Това е една от основните въоръжени организации в Бразилия по време на диктатурата, която се отличава с многобройните си членове.

След постановяването на Институционален акт 5¹⁸ военният режим и съпротивата радикализират своите позиции. С него военните затварят партии, уволняват политици, университетски преподаватели, поставят под цензура всякакъв вид интелектуални дейности и извършват произволни арести. От своя страна, съпротивата се организира във въоръжени групировки, като основните сред тях са Народният революционен фронт¹⁹, отговорен за отвличанията на някои посланици, под ръководството на Карлос Ламарка; Революционно движение 8-ми октомври²⁰; както и *Националното освободително движение*.

¹⁶ *Olhai os lírios do campo*.

¹⁷ Ação Libertadora Nacional (ALN).

¹⁸ Пълният текст на акта може да бъде прочетен на <http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/ait/ait-05-68.htm> - 21.06.2021.

¹⁹ Vanguarda Popular Revolucionária (VPR).

²⁰ Movimento revolucionário 8 de outubro (MR-8).

Маригела и Ламарка имат много лични разногласия²¹, но в едно отношение са напълно съгласни – базата на въоръженото партизанство, трябва да се установи извън градовете, в които биха могли да привлекат вниманието на военните, които ги поставят срещу общественото мнение и ги обявяват за терористи и „опасни комунисти“²². В провинцията биха имали благоприятни условия за физическо и стратегическо обучение, логистика, възможност да приобщат селяните и земеделците и по този начин да разширят структурата и силата на съпротивителните групи, след което да отнесат революцията към градовете.

Всеобщото осъзнаване на масите, за което мечтаят Маригела и Ламарка, така и не се осъществява. Слабите опити за организиране на селските партизански чети завършват с истински кланета. Примери за това са Партизанското движение от Арагуая, разочаровашия опит за обучение във Вале до Рибейра и преследването на Ламарка из пустинята на Баия, където е убит на 17 септември 1971 г. Смелите градски операции, според Маригела, биха предизвикали изострени реакции от страна на военния режим, което всъщност се случва. Единствените действия, които си позволява в градски условия, са банковите обири, които са единственият начин за финансиране и закупуване на оръжия, който движението има. Тези си действия партизаните не определят като обир, а като „отчуждителни действия за набиране на средства“²³. Маригела не одобрява отвличането на посланици като разменна монета за освобождаване на политически затворници. Ето защо, когато MR-8 и Комунистическите дисиденти от Гуанабара²⁴ планират отвличането на американския посланик Чарлс Бърк Елбрик, друг лидер на *Националното освободително движение* е извикан да ръководи операцията. Това е Жоаким Камара Ферейра, приятел на Маригела още от времето на Бразилската комунистическа партия и ерата Варгас. Маригела не знае за това и, когато чува по радиото манифеста с исканията на похитителите, в който разпознава собствените си идеи

²¹ José, E., Miranda, O., *Lamarca, o capitão da guerrilha*, São Paulo, 1984, p. 46.

²² José, E., *Carlos Marighella - o Inimigo Número um da Ditadura Militar*, São Paulo, 1997, p. 58.

²³ Magalhães, M. Op. cit. p. 364.

²⁴ DI-GB - Dissidência Comunista da Guanabara.

и теории за революцията, остава изненадан да разбере, че това е дело на *Националното освободително движение*²⁵.

Въпреки че няма одобрението на лидера на групата, от гледна точка на стратегията и на постигането на целите, операцията има успех и привлича вниманието на общественото мнение. Това събужда още повече гнева на военните и на органите за сигурност срещу партизаните и те започват безмилостно преследване по улиците на Рио де Жанейро. Страхът на Маригела се сбъдва - левите групировки наистина успяват да предизвикат яростна реакция от страна на военните, които започват буквално ги ловят живи или мъртви и да ги изтезават по време на арестите. Само два месеца след отвличането, Маригела е застрелян от властите. Според показанията на монасите от Доминиканския орден, след жестоки изтезания, властите принуждават трима от тях да послужат за примамка за залавянето на Маригела. На мястото на засадата полицията симулира, че Маригела е въоръжен и оправдава екзекуцията му. Единственото оръжие, което той носи със себе си е капсулата цианид, към която се опитва да посегне, но не успява, поради множеството смъртоносни изстрели. И така пада партизанинът, който „нямаше време да се страхува“, както гласи надгробната му плоча. Десет години по-късно, все още под сянката на диктатурата, останките му са преместени в Салвадор. Архитектът Оскар Ниемайер²⁶ проектира надгробната му плоча, на която е изобразен с вдигната ръка и пет куршума в гърдите и поставя надписа „Нямаше време да се страхува“²⁷.

Идеалите на Маригела не умират с него. Опитът, който трупа в продължение на четирдесет години на борба и съпротива, живее в неговите текстове. Преведен на няколко езика, той е четен в Латинска Америка, Европа, Азия и Африка и неговото творчество все още вдъхновява читатели по целия свят. В края на 70-те години, вдъхновен от Маригела, Алекс Полари, другар на Карлос Ламарка от Народния революционен фронт, публикува, с помощта на Бразилския комитет за амнистия, два тома с поезия, писани в продължение на 10 години затвор: *Инвентар на белезите*²⁸ (1979 г.) и *Съблекалня на затворник*²⁹ (1980 г.). Стиховете му са силни, изобличващи

²⁵ José, E. *Op. cit.* p. 84.

²⁶ Оскар Ниемайер е архитектът, проектирал новата бразилска столица през 50-те години.

²⁷ Magalhães, M. *Op. cit.* p. 570.

²⁸ *Inventário de cicatrizes.*

²⁹ *Camarim de prisioneiro.*

преживяните изтезания, ужасните условия в затвора, смъртта на един от неговите другари. Полари е жив пример за оцеляване и превъзможване. Неговите заслуги са огромни. Творбите му изобличават страданията и травмите на неговото поколение и подчертават пионерския характер на поетиката на Маригела. Стиховете му носят една особена съгласуваност и ангажираност на партизанина, който не се ограничава само с въоръжената съпротива, на бунтовника, избрал поезията, за да демострира открито вярата си в трансформацията на обществото и в любовта, като път към физическата и духовна свобода.

Маригела съчетава в себе си силата на решителен войн и завладяваща човечност. Вълнуващата смес от културите на Италия и Африка, която тече във вените му, вероятно е обяснението за невероятната му личност – човечен, любящ, чувствителен. Извън всякакви формалности и догми, той е олицетворение на щастие, независимост, творчество, винаги способен да изненадва. Образът му продължава да живее в бразилската култура и общество. Десетки книги, филми, песни и театрални постановки са посветени на неговата личност. Песента *Хиляда лица на един честен мъж*³⁰ на бразилската хип хоп група *Racionais MC's* поддържа жива паметта за Маригела. Видеоклипът към песента възпроизвежда неговата смърт и използва оригинални записи от *Rádio Libertadora*. Групата артисти, наречена *Ói Nóis Aqui Traveiz* изпълнява от 2008 г. уличния спектакъл *Горчивият светец на пречистването*³¹. Пиесата е базирана на стиховете на Маригела, превърнати в песни, използвайки елементи от афро-бразилската култура и крещящи костюми, като пресъздават синтез от ритуал, театър и танц. Книгата *Образът и жестът – Фотобиография на Карлос Маригела*³², пресъздава живота му, чрез негови фотографии, на семейството и на другарите му. Книгата съдържа и негови стихове, планове на Националното освободително движение, полицейски досиета на политическите затворници и рядка снимка от неговото погребение. Маригела оживява от песента на Каetano Велозо *Един комунист*, от театрални и танцови спектакли като *Нямаше време да се страхува*, на Сиа Карне Агонизанте, от комиксите на Рожерио Фария и Рикардо Соуза и от многобройните независими

³⁰ *Mil faces de um homem leal.*

³¹ *O Amargo Santo da Purificação.*

³² *A imagem e o gesto – Fotobiografia de Carlos Marighella.*

продукции, плод на народното въображение, на което Маригела приживе се възхищава. През 2012 г. излиза най-задълбоченото и подробно изследване на живота и делото на Маригела, събрано в над 800 страници от журналиста Марио Магалайш. Той изследва множество истории, които разказват за личността му и за мислите и действията, които го превръщат в икона. Събира 256 интервюта и множество документи от обществени и частни архиви в пет държави. Именно на базата на този труд, бразилският актьор и режисьор Вагнер Моура прави филма *Маригела* през 2019, който предизвиква огромно вълнение в бразилското общество.

Поетичното творчество на Карлос Маригела има предимно патриотична и революционна тематика. Чрез стиховете си той изразява любовта си към родината, възхищението си към природата ѝ, но и своите идеи за свобода и недоволството си от репресивния режим. През 60-те и 70-те години на XX в. *Наръчник на градския партизанин обикаля света и вдъхновява десетки революционери от всички континенти*. Приживе, определен като терорист и „враг номер едно на страната“, днес образът му е придобил митичен и героичен характер. Неговите идеали не умират с него. Благодарение на неговите теоретични и лирични текстове, революционният му дух е жив и до днес и вдъхновява читатели от цял свят.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Magalhães, M.**, *Marighella, o guerrilheiro que incendiou o mundo*, São Paulo, 2012
- Rocha, A.** *Dias de vinho e de chumbo*, Rio de Janeiro, 2013
- José, E., Miranda, O., *Lamarca, o capitão da guerrilha*, São Paulo, 1984
- José, E., *Carlos Marighella - o Inimigo Número um da Ditadura Militar*, São Paulo, 1997
- Nova, C., Nóvoa, J.**, *Carlos Marighella - o Homem por Trás do Mito*, UNESP, São Paulo, 1999
- Sizilio, R. J.**, *Vai, Carlos, ser Marighella na vida: outro olhar sobre os caminhos de Carlos Marighella na Bahia (1911-1945)*, EDUFBA, Salvador, 2019
- Fausto, B.**, *História do Brasil*, Editora da Universidade de São Paulo, São Paulo, 2002

Reis Filho, D., *A Ditadura militar, esquerdas e sociedade*, Rio de Janeiro, 2001

Marighella, C., *Mini-manual do guerrilheiro urbano*,
<<https://www.marxists.org/portugues/marighella/1969/manual/>> 14.06.2021

CARLOS MARIGHELLA: BETWEEN POETRY AND GUERRILLA

Kremena Dias

Carlos Marighella was the main name of the communist guerrilla in Brazil during the Military Regime (1964-1985). He was considered the country's number one enemy in the second half of the 1960s. He was co-founder of ALN - a revolutionary organization. In parallel with the revolutionary activity, Marighella also developed writing and poetry. His poetry has strong social appeal, demonstrating poetic skills that combine lyricism with social and political concern. One of his most spread works, *Minimanual of the urban guerrilla* was written in June 1969 to guide revolutionary movements. It circulated in copied versions, some different from each other, without being able to indicate which one was the original. In this work, he detailed urban guerrilla tactics to be employed in struggles against dictatorial governments. Some of Marighella's political writings, although written by him in Portuguese, were first published in another language, due to the censorship imposed by the Brazilian military regime.